Giczy György

Lear-effektus a politikában

„A tudható nem-tudása: bűn" – írja Ancsel Éva az *Etikai tanulmány a tudásról és a nem-tudásról* (Kossuth Kiadó, 1986) című figyelemre méltó könyvében. Augustinusra hivatkozva igazolja, hogy az ész konstrukcióit nemegyszer az igazság ellen használják. „Az igazságot éppen ama valami miatt gyűlölik – tanítja a Vallomások szerzője –, amit szeretnek az igazság helyett. Szeretik a fénylő igazságot, de már gyűlölik, ha az megcáfolja őket. Futnak a csalódástól, de szeretik a csalást. Vonzódnak tehát az igazsághoz, ha az igazság feltárja nekik önmagát, és gyűlölik az igazságot, ha az igazság leálcázza őket."

Vajon nem éppen erről szól a hazai kormányzat hatalomgyakorlása és az azt magyarázni hivatott, lojális kommunikáció? Amikor meg akarják magyarázni a megmagyarázhatatlant? S vajon mit gondolhat a még most is számtalan támogató, akik választott vezetőiket rendületlenül követik?

Pascal az igazságtól való eltávolodást azzal magyarázza, hogy „az emberek… jobban félnek megbántani azokat, akiknek vonzalma hasznosabb, a gyűlölete veszélyesebb. Egy fejedelem Európa nevetségének tárgya lehet anélkül, hogy sejtelme lenne róla."

A hatalomgyakorlók feltétlen hívei tehát maradnak a hasznosabbnak mutatkozó viszont vonzalomnál, hogy elkerülhessék a retorzió veszélyét. És ezzel ők maguk is bűnbe esnek. Beleegyező, olykor pedig rajongó tömjénezésük visszaigazolja, legitimálja az igazolhatatlant, amit aztán Európa nem annyira nevetve, mint inkább idegenkedéssel és viszolygással fogad. De a csalárdságra hajlamos ész itt is megtalálja a menekülési útvonalát: aki nem ért egyet, az az ellenség. S amíg elég erős hanggal bír a hazai támogatók sokszólamú kórusa, addig kormányzatunk nem is akar tudatára ébredni saját felelősségének. Mert a magasztalásokat könnyű, a világon a legkönnyebb elhinni.

Erről szól Shakespeare Lear király című drámája.

A történet magva szinte banális. Hiszen már az első percben tudatosul bennünk, hogy hol az igazság – Lear idősebb lányainak mézes-mázos, túlzásoktól sem visszariadó magasztalása könnyen átlátható hamisságot takar. S a király környezetéből is elhangzik a kijózanító figyelmeztetés. Csak éppen az érintett nem vesz észre semmit?

Ha ezen a szinten maradna a shakespeare-i mondanivaló, akkor akár egy gyermekelőadással is felcserélhetnénk, ahol a dramaturgia arra épül, hogy a szereplőknél okosabb gyereksereg bekiabáljon az előadásba: figyelmeztesse a gyanútlan főhőst a leselkedő veszélyre. Shakespeare drámájában az a zseniális, hogy ez az első pillanatban könnyen megoldhatónak látszó helyzet egy sokkal mélyebb mondanivalót tartalmaz. Lear király ugyanis szereti a magasztalást. Az igazságnál is jobban. S ez a hatalom mindenkori kísértése. Ahogy Ancsel Éva írja:

„Leart nem áruló leányai teszik tönkre, hanem általuk maga az igazság az, amibe beleroppan. Tragédiája nem a faktuális történés, hogy két gonosz leánya elűzi, hanem hogy szembesülni kényszerül saját vétkes tévedésével és annak jóvátehetetlen következményeivel. Miként ez történik mindazokkal – ha éppen nem is királyok –, akik annyira szeretik a magasztalást, hogy fülük nem hallja meg a hamisságot, mintha más is lehetne a magasztalás, mint hamis."

Az országot magasztaló kormányzat ravasz megfogalmazása duplán hamis. Mert amikor azt mondják, hogy „Magyarország jobban teljesít", akkor nem az országot, hanem önmagukat dicsérik. Mivel ugyanez az ország az előző kormány alatt nem teljesített jól. Akkor pedig mégsem az országon, hanem a kormányzaton múlik a teljesítmény minősége. A szlogen ilyenformán nem tesz egyebet, minthogy megteremti a magasztalás önmagát gerjesztő, kommunikációs áramkörét, amely – mivel máshonnan nem képes – saját működésében keres igazolást.

Tehát tudjuk, tudhatjuk, hogy a kijelentés nem igaz. De jólesik. Annyira jól, hogy a kijelentés igazságtartalmát nem is illendő vizsgálni. Sőt, kellő naivitással még a kormányzat nagylelkűségére is példaként szolgálhat, amely a maga kiválóságát átengedi az országnak. Mindenki úgy érti, ahogy akarja. De akárhogy is értelmezzük, az üzenet veleje rendíthetetlenül megmarad: ez az ország ezzel és csak ezzel a kormánnyal képes értékelhető teljesítményt felmutatni.

„Az igazság kutya: ólban a helye"

– mondja Shakespeare drámájában a király bolondja. Hiszen ilyen körülmények között, amikor a bölcsek elvesztették a józan ítélőképességüket, már csak a bolondok mondhatják ki az igazságot. Hiszen nem látszanak-e menthetetlenül ostobának mindazok, akik egy regnáló hatalommal szemben a kutyaólba száműzött igazságot védelmükbe veszik? Csak a józanság hiánya és a kőkemény realitások mellőzése indolkolhat ilyen reménytelen és eleve eredménytelenségre kárhoztatott tanúságtételt.

A helytállás mégsem tekinthető fölösleges erőfeszítésnek. Még akkor sem, ha az igazság megtagadásának, a hatalommal való visszaélésnek egyelőre nem tud gátat vetni. Sőt, jelenléte mintha az elkövetőket újabb és újabb önigazoló visszaélésre ösztönözné. Holott valójában nem az ellentmondás, a kritika hergeli a döntéshozókat, hanem pusztán az a tévhit, hogy a cselekedeteikből kitüremkedő hamisságot el lehet tüntetni.

„A bűnök erejének döntő forrása éppen az – írja Ancsel Éva –, hogy a mindenkori, eredendőnek nevezhető vétség maga után vonja az igazolás lázas, mohó kísérleteinek sorozatát – ez pedig újabb vétkeket jelent, azok egész láncát. Igazolást keresni mindenáron annyit jelent, mint vállalni az árat, ami nem más, mint újabb bűn, »legegyszerűbb« esetben annak megrágalmazása, aki ellen az eredendő vétséget elkövették. Az ember így mintegy eladósodik a bűnnek, mert mindegyik igazolásáért újabbakat követ el – talán még könnyebben is, mint az eredetit, de biztos, hogy nagyobb igyekezettel, éppen mert azt az utóbbiakkal akarja fedezni."

Ami tehát egyszer lendületes magabiztossággal elkezdődött, az nem akar véget érni. A kormánykoalíció egyik hatalmi visszaéléséből következik a másik. Akkor is így van ez, ha egymástól távol eső tematikájú döntések születnek. Mert mindegyikben az önigazolásnak ugyanaz a kényszere munkál. Amit a magasztalás biztat, a képmutatás pedig igyekszik erénnyé változtatni. S habár La Rochefoucauld szerint a képmutatással a rossz adózik az erénynek – amit némi iróniával úgy értelmezhetünk, hogy ha már nem tud erénnyé lenni, legalább megvan benne a törekvés –, ámde az erény nem gazdagodik a rossz adójából. Nincs rá szüksége. Az igazságtalanságnak pedig nincs olyan jelmeze, amelyben el tudna vegyülni a társalgó-vitatkozó igazságok baráti körében.

Vannak rejtőzködő, titokban megbúvó bűnök, amelyek csak idő múltával leplezhetők le. A hatalomnak is megvannak a maga kisebb-nagyobb titkai. De természetéből fakadóan nem tud megelégedni a színfalak mögött zajló intrikák, háttéralkuk túlságosan szűkre szabott, intim világával. Saját nagyságától és erejétől eltelve kilép a színfalak mögül, hogy teljes valójában mutatkozhasson meg az általa irányított és uralt nyilvánosság előtt.

A korlátlan hatalom mindig szeretett építkezni. A megalomán építmény materializálódott magasztalás. A hamis szavak egyre magasabb boltíveket, egyre tágasabb teret követelnek, hogy igéit csarnokok árkádjai visszhangozzák, és a tömeg éljenzése is fölerősödjön.

Valami nagyot és maradandót kell tehát alkotni, ami a jelent lelkesíti, de a jövőre is gondol. Ami az elkövetkezendő nemzedékeket is csodálkozásra, méreteinél fogva áhítatra készteti. Ezért van szükség a kövek időtlen magasztalására Felcsúton is.

(Megjelent a Hetek közéleti hetilap 2013. 08. 23-i számában)